

crni kvadrat II

ruska pesnička avangarda

genadij ajgi

VASILISK GNJEDOV

(1890 — 1978)

Oprezan odnos prema Vasilisku Gnjedovu kod mnogih istoričara književnosti smatrao se nečim »što se samo po sebi razume«. Ne tako davno blesnuo je time i hlebnjikoved N. Stepanov (»bio je takav pesnik, kao Vasilisk Gnjedov, koji je istupao sa »zaumnim stihovima nalik na Kručionihove«, čitamo u njegovoj knjizi »Velimir Hlebnjikov« 1975.).

Prvo, u Vasiliska Gnjedova nema zaumnih stihova, postoji *grade-nje reči*. Gnjedov je bio pesnik kojeg je Hlebnjikov veoma cenio, — u poemi »Modri okovi« on govori o Vasiliskovom proročkom daru.

Gnjedov je težio »sveslovenskom« pesničkom jeziku, pri tome se često koristio »ukrajinizmima«, — nadam se da će čitalac prihvatiti ponudene pesme bez podrobnih objašnjenja, ne sme se instinktivno ne predavati, — kako se meni čini, — višekratnim začaravajućim momentima pesnikovog »novačenja reči«. Dozvoliću sebi da ovde kažem: postoji vrsta stihova koje, pre svega, valja *prihvatiti, preživljavati — razumevanje*, u tom slučaju, može nastupiti kao *sledeća etapa*.

Gnjedov je, zajedno sa I. Severjaninom, K. Olimpovim, I. Ignjačjevim, P. Širokovim, ulazio u »Asocijacija egofuturista« formiranu krajem 1911. godine. Razvoj njegovog originalnog talenta išao je brzim tempom — već 1913. godine Gnjedov objavljuje knjižicu »Smrt umetnosti«, koja ni u kom slučaju nije »egofuturistička«.

U toj knjizi pesnik istupa kao začetnik »antiumetnosti« u evropskoj književnosti (francuski pesnici, na primer, počeli su *svesno* govoriti o antipoeziji tek šezdesetih godina — tačno pola veka posle Gnjedovljevog »antipoetskog« ispada).

Ipak, do »smrti umetnosti« u poeziji može se dospeti jedino putem nezamenjivog jezika.

U pomenutih »15 poema« Gnjedov demonstrira kako se u njima priprema »zmena reči« — poslednja poema je običan list bele hartije, ali taj običan list ima svoj smisao — kao neko delo konkretne poezije.

(»Interesuje me da li je o Gnjedovu čuo Kejdž?« rekao je nedavno jedan od mojih prijatelja. Radi se o američkom kompozitoru Džonu Kejdžu, rođenom godinu dana pre stvaranja Gnjedovljeve »Poeme Kraja«. Kejdž je u naše vreme sačinio muzički opus »čutanje«, koji se u potpunosti sastoji od *tišine*. Odakle, na koji način bi mogao američki kompozitor saznati o »živom pokopanom« ruskom pesniku Gnjedovu? A s »Poemom Kraja« Vasilisk je nastupao pred slušaocima: nju je, po rečima pesnika Ivana Ignjačjeva, »čitao kretanjem ritma. Ruka je ocrtavala linije: na desno s leva i suprotno (drugu je uništavala prva, kao što plus i minus rezultiraju minus)«.

Ipak, sve je to samo programska, spoljašnja strana »15 poema«. Njihova unutrašnja suština podseća na eksperimente »semantičke poezije«, deklarirane od evropskih pesnika (naročito francuskih) u šezdesetim godinama.

Poznati lingvist A. Potebnja govorio je o »elementarnoj poetičnosti jezika«, koja se izražava u »slikovnosti pojedinih reči«. Sadašnji lingvisti svedoče da je savremeni jezik izgubio tu slikovnost.

Jedna, dve, tri reči — same po sebi su *poezija* — kao da bi hteo da nam kaže Vasilisk Gnjedov. Ali uskrsnuti izgublenu slikovnost izdvoje-ne reči od nekoliko reči, iz jedne rečenice stvoriti celinu, celo *pesničko delo* — to se može postići jedino »stvaranjem nove reči«, — i Gnjedov *kristalizujući* na taj način promenu izgleda reči, koristeći se, takođe, »infantilizmima« i »primitivizmima«, *stvara baš pesnička dela*: cepajući u našoj recepciji zgusnutost tih reči primećujemo da panorame koje nam svetlucaju stvarno podsećaju na neka »prostranstva« nekih »poema«.

Rene Šar je kristalizirao svoje »poeme-rečenice« putem povezivanja »munje misli« među rečima. »Poeme-rečenice« Gnjedova su pre svega likovne, čak »realističke« od njih veje priroda, zemaljski život, čak — život. Predloženi »15 poema« za mene su *jedinstvene* u čitavoj istoriji ruske poezije. I neponovljive.

Valja navesti redove Ivana Ignjačjeva iz predgovora »15 poema«: »U poslednjoj poemi ove knjige Vasilisk Gnjedov Ničim kazuje celo. Da...

— *Smrt Umetnosti!* ...

Autorov ton? Pretnje? Ne. Užas? Teško. Možda — Radost? Da. Pri utvrđivanju kraja usporavajuće krize Radost stvara Poemu. Na Kraju Ništa, ali ovaj Kraj je predpočetak Početka Radosti, kao Radost Stvarao-ca...«

Iz »Književne enciklopedije«, iz primedaba o zbirkama V. Hlebnjikova saznajemo da je Vasilisk (Vasilij Ivanovič) Gnjedov bio učesnik no- vembarskih borbi 1917..godine u Moskvi, 1925. godine je stupio u Boljševičku partiju. 1913. godine je osim »Smrti umetnosti« izdao i »Dar senti- mentalcima«.

Još valja dodati da je 1937. godine Gnjedov bio uhapšen kao »član porodice neprijatelja naroda« (njegova žena O.V. Pilacka, poznati akti- vist ruskog revolucionarnog pokreta, kasnije član Izvršnog centralnog komiteta, bila je streljana te iste trideset sedme godine). Gnjedov se iz logora u rodnu Ukrajinu vratio posle rata.

Imao sam prilike da ga vidim i čujem 1965. godine u Državnom muzeju V.V. Majakovskog na večeri posvećenoj 80-o godišnjici rođenja Velimira Hlebnjikova. Detalji o tome su za ličnu uspomenu... Ali, evo posle 23 godine pišem o tom neobičnom čoveku, a u ušima mi je njegov gromovit glas: »Nije na vama da me prekidate osmesima! Ja sam preki- dao i samog Majakovskog kada sam nastupao s njim!« Pišem i pred so- bom vidim plecatog, snažnog malorusa s nekakvim »sveskupljajućim« seljačkim licem.

**

*Plastim leto na travi
Krilo plastim po zelenoj,
Čuvam Leto — dom garavi...
Usijano pod rukom držim...*

*Leto — kuća straže, čuvara —
Vidokrug — ne odvajaj pogled —
Bojom snenom Leto nas...
Plastim leto! Plastim krilo!*

UZPUTNA MISAO RAPSOD

*Ah, dub — beli — beli —
Vlasnik veliki Vrha —
Žbunu predomišljive svirale —
Zvonu, odvažno igraj...
List u Golubicu zakopan...
Nebo u list ubodeno...
Eh, hrastovi-belci, ridani-nrastovi,
Jake rde svirale
Hrastove grane — zvižduci...
Ah, hrast — beli — beli...
Žbun usputne svirale...*

SMRT UMETNOSTI petnaest (15) poema

POEMA 1. — JAUKALKA

Peleni se — Pepeli Dušu.

POEMA 2. JARAC

Jajca kozja — Sirena. Nestaj Sunce.

POEMA 3. SVIRALJKA

*Razlomljeno. — Prostoglas...
Mhi... Zvukastog...*

POEMA 4. PSU GORI

Muklo — Svirajiv. Oprostite.

POEMA 5. — BESTRAGIJA

Uhvatiću — Uhvatiću — Uzmite Dušu.

POEMA 6. — PLAŠKO

Som! — a — vi — ka. Somka! — a — mal — do.

POEMA 7. — OSMOLIGA

Uvojci — Izašao Moral.

POEMA 8. — LUPKNJIŽ

Srebrom Nit — Horomisl. Obrve.

POEMA 9. — BUBAJA TUGE

Buba. Buba. Buba.

POEMA 10. — ETO

Ubezkraja.

POEMA 11. — POJ

U—

POEMA 12. — JUČERA

Mom je bratu 8 godina. — Petruška.

POEMA 13.

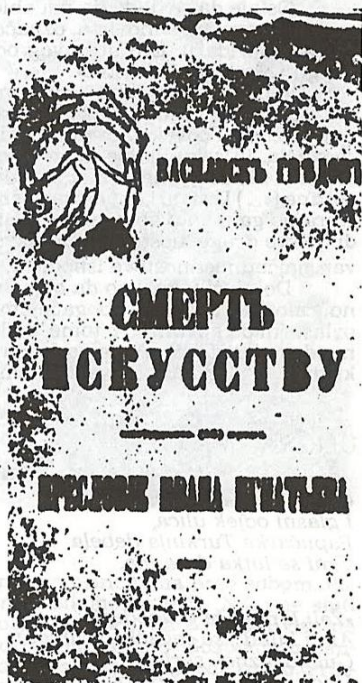
Ruga.

POEMA 14.

Ju.

POEMA

POEMA KRAJA (15).

S ruskog: Aleksandar Badnjarević

BOŽIDAR (1894—1914)

Pripremajući ovu publikaciju po drugi put sam prepatio sudbinu ovog neobičnog mladića — Božidara (1965. godine sam uspomeni na njega posvetio jednu od mojih pesama).

U njemu je sve neobično: i rana stvaralačka zrelost (time podseća na francuskog pesnika i romansijera Rejmona Rodijea, koji je, takođe, umro kao dvadesetogodišnjak), i širina njegovih interesovanja: bio je izvrstan crtač, ozbiljan lingvist — pred smrt je završio visoko stručan rad iz teorije stiha »Napevno jedinstvo« (objavljen posmrtno, 1916. godine), koji je dobio Hlebnjikovljevu vatrenu podršku.

Sve do danas zapanjuje njegovo samoubistvo, kojem su prethodili zagonetni, do ovog vremena nerazjašnjeni događaji. »Razbio se, leteći, o prozračne zidine sudbine, — pisao je Velimir Hlebnjikov, — Božidara upoznajemo kroz oscilacije odražene u srcima onih koji su ga poznavali«.

U vezi sa tom temom hteo bih da izrazim svoje čvrsto uverenje: samoubistva pesnika — sva — pre svega su posledica, ili izraz, njihove stvaralačke samoiscrpenosti, stvaralačke katastrofe. Ponovo se udubljujući u Božidareva dela uverio sam se: put mladog pesnika je bio čorokak. Dobro poznajući (za to vreme) Hlebnjikovljevo stvaralaštvo, podržavan od Nikolaja Asejeva, Božidar je rano postavio sebi cilj — da u svom pesničkom melosu obnovi staroslovensko zvučanje. Po njegovim rukopisima se može pratiti kako je smišljeno kovao to čudno arhaično zvučanje, videći svoj *novatorski* zadatak u takvom neverovatnom radu.

Hlebnjikovljevi »sveslovenski« eksperimentalni i rezultati su poznati (kao i njegov kratkotrajni »panslovenski« zanos). Za *univerzalnog* Hlebnjikova to je samo jedno od njegovih ispoljavanja.

Božidar nije uspeo da razori »magični krug« stvoren slovensko-paganskim zvukom sopstvene poezije, nije uspeo da uđe u univerzalno-ruski poetski prostor. Ali, po Foknerovim rečima, — »lepši je blistav poraz nego sračunata pobjeda«. Božidarova izvorna jezička »ruskost« danas izgleda dublja nego u Nikolaja Asejeva.

Danas se na nov način, potpuno aktuelno prima osnovna misao pomenutog rada »Napevno jedinstvo«, — u tom radu Božidar dokazuje da celovitošću bilo kog pesničkog dela ne upravlja zadati »metar«, nego »unutrašnji«, »skriveni« jedinstveni praritam, koji on naziva *napev* (šta to označava dobro znaju pesnici koji se bave slobodnim stihom).

Božidar je pseudonim Bogdana Petroviča Gordejeva. Rodio se u Harkovu u profesorskoj porodici (praded po ocu mu je potomak kozaka iz grada Umani, prabaka rođena Bakajeva, je iz čuvenog tatarskog plemena).

Božidarevo ozbiljno stvaralaštvo počinje u gimnazijskim godinama pod uticajem Edgara Poea. Pesnik je tada radio u ateljeu slikara J.A. Agafonova, zanoseći se staronemačkim gravirama, posebno Direrovim stvaralaštvom. Po završetku gimnazije Božidar je nameravao da se upiše na istorijsko-filološki fakultet da bi izučavao uporednu lingvistiku i sanskritologiju.

Ubio se u noći uoči 7. septembra u šumi kod sela Babki pod Harkovom.

Božidar je pripadao avangardnoj grupi »Centrifuga«, nastaloj početkom 1914. godine (osim njega, najznačajniji »centrifugisti« bili su N. Asejev, B. Pasternak i S. Bobrov). Za života je objavio autobiografsku zbirku pesama »Daire« (1914). Potpuniju zbirku njegovih stihova, pod istim naslovom, izdali su 1916. godine pesnikovi prijatelji Sergej Bobrov i Nikolaj Asejev.

Ostaje da se doda da neobičajeni tipografski znaci, koji se često sreću u njegovim stihovima, označavaju duge pauze. A sada dajemo reč samom Božidaru. Evo blistavog odlomka iz njegove proze, iz uvoda u knjigu »Napevno jedinstvo«:

»Spoznajna veština: jedinstvenu granatu spoznaje obrtati u mnoštvo spoznajnih oruđa, da bi se tako predmet spoznao u svim detaljima, — nalazi se u čovekovim prirodnim svojstvima i, ako je svaki život već spoznaja, ili sakupljanje neemotivnog plena iskustva, onda čitav život koji nas okružuje, bez kraja se usitnjavajući, ogroman je primer iste te veštine (...) U stvari, mi ostvarujemo prauzor u bilo koje od oruđa, pretvaramo ga tako u obrazac, na koji jedinstvom zadataka aktivnosti svodimo sve druge; uostalom, za takva objedinjavanja biva nužno prebacivati najčudnije mostove ishodišta.

Delujući tako, kao da objedinjujemo naš skup oruđa, ali — stvarno: celovito raznoliko obogaćujemo čitav artiljerijski pokret. Tada smo ovlašćeni da govorimo o tome, da ka dostizanju ne idemo samo mi, stalni i dokoni tragači, ali ne na štulama učenosti, — laki letači ka spoznaji krilimo — sjedinjujući sve za jedini pokrivač SVEZNANJA«.

ULIČNA

Čama čami čamljiva
I glasni odjek ulica,
Papučarka Turkinja debela
Crni se lutka dosadna.

»Želi li papuče gospodar?«
Ali u bundu se šegački // cilindar,
Gutajući znoj, skriva,
Ulica uglasta od krovova.

Ulica, ulica, dosadna
Turkinja trguje papučama —

Kukavica smrti poslušna
Ruši se, gasi se žeravama.

Smejući se grbavima
Turkinji i okretnom gospodinu,
Crvenim zvoni na uzbuju
Dimnim se propinje maglama.

Vejući tajanstvenom smirenošću,
Smrću će mi se duh ugljenisati
Zadimice se vernom vernošću,
Običnosti ulice će se osloboditi.

GRIGORIJU PJETNIKOVU

U suštanje neodlučnog lišća —
Renatin skut // grimiza // plamenog.
Dotakni // tananim kistom
Čelo tužnim umorom ranjenog.

Ah, žile // krvi se tečnošću
Umorile da pulsiraju prognanom;
U očima: za bolešću
Andeo će uskovitlati senkom vatrenom.

Tada, // tada, Grigoriju, —
Mašta će // uzleteti grozničava —
I po ravnom gorju
Zaigraće Saraska čarobna.

**

U nebesima prozirnim sam uznemiren
S tobom, // srce povređeno —
Umorio sam se, umorio od nemira
A ti se na mene ne ljuti.

Vidiš, vidiš // svodovi tela
Svili se u kovitlaju unutrašnjem.
Hladno u rominjajućoj vlazi,
Hladno // u svodu svakidašnjem.

**

Nebesima rominjajućim isplakaću se —
Sažali se, srce, rimeni vitez,
U čestare guste // plaveti uvučući se
Misli kovitlave, rušite se // kidajte se!

Vitez se povija crvenilom krvničkim,
Rumen u očima mrznući ruže
Pocrvenelim oružjima se ukroj
Štrcni crvenim sokom životnim
U kanjon matice zakloni
Zakloni, zakloni pogibeljni.

26. VIII 1914.

UPIJAČ*

Kroz staklo se ulutkuje
— Nisi li ti — zemljani? —
Tri — u igri — pajaca

Listovi

I

Trave se // vitiče.

Lutke ostakliviši se,
— Duh pajacnuvši u vazduh —
Naleću u vis,
Ali gašenje

U

Lutaka duh, venući.

Stakleći (maneken)
— Upijačinasti spava klovn
Troični, babuškin —
Zovem,
Od

Sviju molim: »U zemlji — plen?

U upijaču vazduha
— Pajaci liju suzetine —
Ulemljen duh u čaroliju
I sni

I

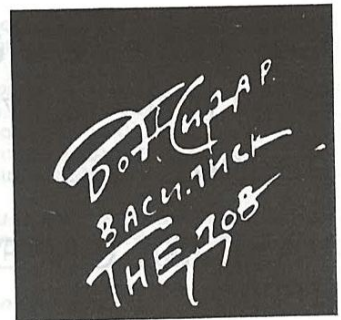
Život // na koplju
Duše
Probušene
I
Ostaklele.

* Student, šenuo, uobražava
da sedi u staklenoj boci.

E.T.A. Hofman

SUNČANO KOLO

Vrti se, vrteći juri // jurilica,
Zemljo, ti si // četvorolika.
Prolećnoletnja, svečana,
Crnoputa // mučiteljica!

Jesenjezimska
Zvrčak zvrčkom
Vrelom lopticom
U tami
Vej,
Polihimnija
Sme-
lije!

Ti sun, sun, // sunce-zlato,
U igru podi pustoši uplašenom,
Nek kuca vremena dleto
Nek plane polje oplevljeno
Zvezdostvari // // sipljivom —

Ti sun, sun
Zvezde pasući,
Nebosvod promunji
Crvenom palicom —

Juri, jurilice, // vrti se,
Četvorolika zemljo,
Svečana proleći se, leti se,
Pati // garavušo.

IGRA VOJNIKA

Šumnih mamuza igračko zveckanje
U kolo tenkoviža vrti gumna
Bubnjevi, trube, gudala vriska.

Silovito, plahovito
Bubnjevi u kolo,

Vrela kugla u požaru niska
Odeće zeleno, žuto, plavo, crveno
U silovito, burno šarenilo

Trubaču, igraču, zblizi!

Vejte, sestre,
Trubnih brbljarija

Blistavi, uskovitlani život!

U parovima, u parovima, u parovima
Besni, u mir, levo pukanjem,
Desno mamuzama, zvec // mamuzama

Besni mirnoćom
U parovima, u parovima,

Pod ogradama, pod ambarima.